

A HIMNUSZ GYÖKEREI A DEBRECENI KOLLÉGIUMBAN

A szatmárnémeti Kölcsey Társaság ülésén,
1942. december 13-án tartotta:

RÉVÉSZ IMRE
püspök.

A KÖLCSEY TÁRSASÁG KIADÁSA.

KÁLVIN-KÖNYVNYOMDA SZATMÁRNÉMETI, KÖLCSEY-UTCA 2.

Sabnis Mihály
ajándék
1962

Peretével és tisztelettel

Révész

A HIMNUSZ GYÖKEREI A DEBRECENI KOLLÉGIUMBAN

A szatmárnémeti Kölcsey Társaság ülésén,
1942. december 13-án tartotta:

RÉVÉSZ IMRE
püspök.

A KÖLCSEY TÁRSASÁG KIADÁSA.

KÁLVIN-KÖNYVNYOMDA SZATMÁRNÉMETI, KÖLCSEY-UTCA 2.

Mélyen líszelt Közönség I

„Mióta alszol, annyi év lejárt,
Érezlek mégis, mint a napsugárt,
Mely uj tavasszal nyájasan lesüt,
Verő szívet találva mindenütt.“

Egy nagyon rég elfelejtett magyar költő írta ezeket a könnyesen zengő sorokat egy másik, szintén nagyon régen elfelejtett magyar költőről. A nevüket sem mondom meg, úgysis megint nyomban elfelejtenők. De vajjon van-e helyzet, amelyre ez a négy sor jobban találna, mint most ez a mi helyzetünk? Annyi éve alszik Kölcsey Ferenc — és mégis, mint a tavaszi napsugár, úgy süt le reánk, verő szívet, reá hálásan visszasugárzó szíveket találva mindenütt, különösen itt, ennek az ő vármegyéjének területén, különösebben pedig ahol az ő vármegyéjének szívében, ebben az ős-nemes városban megemlékeznek róla.

„Érezlek mégis, mint a napsugárt“ . . . . hol mondhatják el ezt jobban Kölcseynek, mint itt, Szatmárnémetiben és ebben a társaságban, amely ez ősmagyar nevét viseli? Hiszen igaz, hogy ő nem Szatmárvármegyének volt a szülőlte, de mégis ő és örök jogon tekinti őt, az egyik legnemesebb,

magyar szellemet és jellemet, Szatmármegye a magának. Nemcsak azért, mert az ő rövid, de annál fényesebb és magasabb közéleti pályája Szatmármegye történetével forrott össze, nem is csak azért, mert legértetesebb tudományos, költői és szónoki alkotásai itt, a szatmárcseki remeteségből kelték egymásután szárnyra, hanem mindezek felett azért is, mert az ő halhatatlan alkotása, a magyar lélek kitéphetetlen, zengő darabja, a „Himnusz“, — amely élni fog addig, míg ezen a földön magyar él, — szintén itt született meg, a jövő évben már 120 esztendeje lesz, a vármegye területén, Szatmárcsekében.

Nem földrajzi véletlenség az, hogy a Himnusz Szatmármegyében született meg. Szatmárnak vérrel írott történelmi talaja van, annyi nemzeti diadalságnak és annyi gyászknak a színtere, annyi önfeláldozásnak a tanuja és annyi szomorú pártharcnak tomboló porondja. Lehetett-e egyáltalán magyar történelmi talaj alkalmasabb arra, hogy egy, a vármegyével a honfoglalás ideje óta széttephetlenül összeforrott nagy történelmi család kivételesen érzékenylelkű tagjának felséges szelleméből egyszerre csak elkezdjen kisugározni, mint zivatarcs éjszaka után a hajnali verőfény, egy imádság, amelyben egy egész nemzet imádkozik: a magyar Himnusz? De ennek a történelmi talajnak az értékeit, amelyeket Kölcsey Ferenc itt, Szatmármegyében szívott fel az ő csodálatosan finom és érzé-

keny lelkével magába, egy nevelői hatás és környezet tette számára egészen tudatosná és értékesíthetővé. Ez a nevelői hatás és környezet pedig nem volt más, mint a debreceni Kollégium hatása és környezete, amelyben Kölcsey 14 teljes esztendőn át, 1795 től—1809 ig készült a maga gondviselészerű hivatalára.

Kölcsey Ferencről köztudomású, hogy ő a debreceni Kollégiumról legtöbbszörre nem tulságos rokonszenvvel nyilatkozott. Az ő európai színvonalu irodalmi műveltsége nem tudta beletalálni magát a Kollégium avas diákok magyarságába, az ő elsőrendű szellemeken csiszolt kritikai és esztétikai képessége és munkássága előtt a debreceni Kollégium a maga tradicionális értékeivel sokszor nem tudta megállani a bírálatot. Volt az ő fejlődésében még egy olyan időszak is, amikor a romantika történeteszemlélete vette hatalmába és akkor ez a meggyőződéséhez minden körülmények között hű és hősiesen szókimondó ember még azt is bátran megmondotta, hogy a református egyházat és a református vallást sem tartja tulságosan kívánatos és megőrzendő értéknek. Ezt többé — kevébbé mindnyájan tudjuk Kölcsey Ferencről és hogyha csak ezen nyilatkozatainak tükrében nézünk meg az ő viszonyát az őt [másként] évtizeden keresztül nevelt ősi anyaiskolájához és ahhoz a szellemhez, amelyet ez az anyaiskola akkor is képviselt és ma is képvisel, akkor meglehetősen

negatív és lehangoló végeredményt kapnánk. — Azonban az még a fiatalabbaknak is, de inkább már az ilyen magamforma, alkony felé hajlóknak is egyformán föltehető lelkiismereti kérdés, hogy vajjon az-e az igazi értékkéltetünk a minket felnevelt személyekről, vagy iskolákról, amelyet akkor alkotunk meg, amikor az iskolából kikerültünk, vagy akkor, amikor még közel vagyunk életkorban s egyébként is azokhoz az iskolákhoz, amelyek tanárai keze alatt nevelkedtünk? Egész nyugodtan fogadást lehetne ajánlani arra, hogy ha itt most mindenki a lelkiismeretébe nézne, — minél előbbre van korban, annál inkább, — talán egyetlenegy sem volna közöttünk, aki nyugodt lelkiismerettel Isten színe előtt el merné önmagáról mondani, hogy nagyon gyöngéden szerette az iskoláját és tanárait, amikor kikerült belőle. A dolog úgy áll, hogy alig várta, hogy kikerüljön belője. Még a 10 esztendő érettségi vagy egyéb találkozókon is a tanárok feletti élcélődések, csúfolkodások dominálnak. Majd a 20, 30 éves és még későbbi érettségi találkozókon, amikor a mérlegét már megcsinálja valaki azoknak a formáló tényezőknak, amelyek Isten kegyelméből reá hatoltak, csak akkor jön az igazi értékelése az egykori iskolájának s nevelőinek. Bizony mondom, legtöbbszőr még a szüleinek is! Nagyon kevés ember van, aki még a szülei sírján is nem látta meg azt, hogy mit köszönhet Isten kegyelméből nekik.

A legtöbb csak a szülei sírján túl szokta azt meglátni.

Kölcsey Ferencnek az öt felnevelő debreceni Kollégiumhoz való viszonyában sem az a döntő, hogy időnként mit mondott ő a Kollégiumról, a református szellemről, meg az avas deákos magyarságról, hanem az a döntő, hogy életének halhatatlan alkotásában, — amely mindnyájunk életének darabja és mindnyájunk legmélyebb magyarságának gránitrésze — a Himnuszban vajjon milyen szellem és milyen nevelő hatás nyilatkozik meg. Ha ebből a szempontból nézzük meg Kölcseyt, nem az ő kritikai és esztétikai értekezéseit, nem az ő élesen megnyilvánuló, de ma már csak a történelmi jelentőségű egyoldalúságain keresztül, hanem azon át, ami ma is él, akkor meg kell állapítanunk, hogy a Himnusz nem írhatta volna meg és nem imádkozhatta volna el Kölcsey, ha nem a debreceni Kollégiumban kapta volna a döntő, az egész további életét meghatározó ihletet, a mely egy jó darabig az ifjúkori kedvezőtlen benyomások hatása alatt lelkében eltemetve maradt és amely aztán a csekei remeteségben, egy a Szentlélektől megárnnyékkolt órában feltört, mint egy rég alvó vulkán és tűzét ma is bennünk égeti tovább.

Baj, hogy mi a Himnusznek rendszerint csak az első strófáját tudjuk és énekeljük, holott az első és kétségtelenül valamennyit előlegező

és összefoglaló strófája után következnek olyan megnyilatkozások, amelyek még döntőbben bizonyítják azt, hogy Kölcsey, amikor a Himnusz el-
imádkozta, a debreceni Kollégium szelleméből, tehát végsőleg a Biblia szelleméből, az isteni kijelentés mélységeiből merített.

Őseinket felhozád
Kárpát szent bércére,
Általad nyert szép hazát
Bendégúznak vére,
S merre zúgnak hajjai
Tiszának, Dunának,
Árpád hős magzatjai
Felvirágoznak.

Értünk Kúnság mezején
Ért kalászt lengtél,
Tokaj szőlővesszein
Nektárt csepegtetél,
Zászlónk gyakran plántálád
Vad török sáncára.
S nyögte Mátyás bús hadát
Bécsnek büszke vára.

Mi lüktet ezekben a fenséges sorokban, vajon a mellverő, üresen kongó magyar nemzeti büszkeség? A világért sem. Ezek a sorok Valakinek vannak mondva, ez imádság az élő, a gond-

viselő, a történetet formáló Istenhez . . . Te vezelted, Urunk Istenünk a mi népünket ezredvének minden viszontagságain keresztül. Te voltál vele és Te irányítottad egész viharos történetét, úgy, hogy elérje nem azt a célt, amelyet maga akart elérni, hanem azt, amelyet Te tűztél elébe, örök végzésed, predestinációd szerint!

Amikor ma gyakran olyan büszkén és olyan értelmetlenül, olyan tekintélyes magaslatról és olyan könnyelműen szokták beszélni a keresztyén-séget — a keresztyénségnek minden típusát, a katolikusságot csak úgy, mint a reformátusságot — az Ószövetség értékelése miatt, — akkor itt mégis fel kell hívni a figyelmet, most, hogy Kölcsey szellemének vérőfénye reánk sül, arra, hogy az Ószövetségben nem a „zsidó fajról“ van szó, hanem arról, hogy Isten egy népet úgy vezet, ahogy O akarja, de az a nép — a saját bűne miatt s a saját szerencsétlenségére — nem mindig engedelmeskedik Neki. Isten a népek elé épügy célokat tűz ki, mint az egyének elé, a népekre vonatkozólag épügy meg van a maga predestinációja, mint az egyénekre vonatkozólag, a nép egész boldogsága vagy tragédiája azon fordul meg, hogy felismeri-e az ő küldetését idejében és engedelmeskedik-e neki, vagy nem. Nem voltak „filozofizáltak“ a mi magyar reformált őseink a XVI. században, amikor egész sor mélységesnél-mély-ségesebb bibliai költeményt írtak az Ószövetség

népe és a magyar nép sorsának párhuzamáról. Nem fejeztek ki ezzel egyebet, csak azt, amit Kölcsey itt kifejez: Te vezetted az Őszövetségben és az Újszövetség korában is azokat a népeket, amelyekkel célod volt és ezek között Te vezetted a mi magyar nemzetünket is. *Kölcsey Ferenc pedig ezt a bibliai predestinációs szemléletét a debreceni Kollégiumban tanulta.*

Hajh, de bűneink miatt
Gyúlt harag kebledben,
S elsújtád villámidat
Dörgő fellegedben,
Most rabló mongol nyilát
Zúgattad felettünk,
Majd töröktől rabigát,
Vállainkra vettünk.

„Bűneink miatt“ itt van egy másik örök alkatrésze a bibliai kinyilatkoztatás világ- és élet-szemléletének. Amikor egy nemzetnek nem jól megy a sora, amikor megpróbáltatások tűzes kohójába kerül, amikor áttekinthetetlen történelmi problémák ingoványaiba bonyolódik, akkor először ne mást hibáztasson, hanem saját magára vessen.

Nem egy idegen álnacionalizmusnak, nem egy pogány szellemű, fajbálványozásnak hangja ez. Ez a legmélyebb bibliai hang, az örök magyarság hangja. Bizony mondom, hogy nemcsak a refor-

mátusság, hanem az egész magyar kereszténység alapvető szemlélete szerint, amikor a nemzet az élő Isten színe előtt kiutat akar találni a maga keserves sorsproblémáiból, akkor azon kell kezdenie, hogy ne kérkedve, hanem megtörve verje mellét: „Hajh, de bűneink miatt gyúlt harag kebledben!“ Ne Isten ellen kérkedjék, hanem Isten előtt ismerje el, hogy vétkezett és ha egyszer ennek az elismerése bekövetkezik, akkor aztán még mélyebben be lehet tekinteni egy nemzet sorsának Isten szent Leike fényében való szemléletébe.

Hányszor zengett ajkain
Ozmán vad népének,
Vert hadunk csonthalmain
Győzedelmi ének!
Hányszor támadt tenfiad
Szép hazám, kebledre,
S lettél magzatod miatt
Magzatod hamvvedre?

Bújt az üldözött s felé
Kard nyúl barlangjában,
Szerte nézett s nem lelé
Honját a hazában.
Bércre hág és völgybe száll,
Bú s kétség mellette,
Vérzőn lábainál
S lángtenger fölötté. *fölötté.*

Mit jelent ez, ha nem azt, hogy Isten a bűnt, az ellene lázadás bűnét a legmélyebb bibliai szemlélet szerint **bűnnel bünteti? A bűnöst úgy bünteti meg, hogy bűnbe engedi esni!** Mi volt a legnagyobb bűne a magyarságnak azokban a „zivatáros századokban,” amelyekről a Himnusz címfelirata szerint is szó van itt? Az, hogy soha nem tudott **egy** lenni, mindig pártokra szakadt, az, hogy nemzeti célkitűzéseiben s vallási törekvéseiben is önkéblét szaggatta és ennek következtében önmagától nem volt nyugta. A nemzeti pártharcok és a vallásháborúk rettentően keserű emléke árad és viharzik ezekben a sorokban! És ezt az emléket a gyermek Kőlcsey ott a Kollégiumban töltött 14 éve alatt mennyiszor átélhette, amikor éppen ebben a 14 esziendőben, a napoleóni korszak alatt volt az egész Magyarországon a legnyomottabb lelkeség, amikor Ferenc király patriarkális abszolutizmusa minder! önálló szellemi életet elfojtva nehezedett a fizlelkü magyar ifjúságra, amely úgy szereti tenni volna tenni és úgy nem tudott tenni semmit! És amikor a papíron már kivivolt vallásszabadságnak a valóságban a debreceni Kollégium és ifju népe, és az az egész hatalmas tiszántúli vidék, amely szellemi életének egyik főforrását a debreceni Kollégiumban bírta, sokszor csak az ellenkezőjét tapasztalhatta!

Amikor a Himnuszt Kőlcsey papírra teszi, akkor 1823-at írnak. A reformkor még nem nyílt

meg, az évtizedes nyomottság után még most is alélt az egész magyar közélet. A debreceni Kollégiumban diáknemzedékek váltják egymást, egyik reménytelenebből megy ki, mint a másik, — de ez így van más magyar iskolákban is, vallásfekezeti különbség nélkül. És amikor Kőlcsey erre visszagondol, akkor eszébejut az a kicsi, szerény nemesi Kuria ott a régi debreceni Fűvészkert-utcának hajlatában, az öreg Kollégium tőszomszédságában, ahol ő diákoskodott és ahol már kis gyermekkorában, egy rokonlelkű játszótársával együtt elszórt csontdarabokból az alhéni Akropolist és egyéb klasszikus ősi emlékeket utánzó épületeket emelt ott a debreceni porban és azokat dicsőítő beszédekkel avatta föl. Visszaemlékezett a hajdankor mitikussá lett szabadsághőseire és a csodásan koraérett árva gyermeknek megmaradt félszeméből ömlött a dicsőítő beszédek mondása közben a könny.

Vár állott: most köhalom;
Kedv s öröm röpködtek; *vápkhaltak,*
Halálhörgés, siralom
Hangzik már helyettek.
S ah, szabad:ág nem virul
A hollnak véreből,
Kínzó rabság könnye hull
Árvánk hő szeméből.

Fajlik

Én, amikor ezeket a sorokat olvasom, mindig ott látom a kis magános Kölcsey Ferencet a debreceni szűk utca hajlatában, az öreg Kollégium árnyékában a porban, amint omlik a könnye azokra az ókori romokra, amelyeket elképzelt magának, s amelyekben hazája romlását siratta.

És mi az egésznek a vége? Mi az a következtetés, amelyet mindebből levon a magyar nemzet Istentől küldött imádkozója, Kölcsey Ferenc? Nem a tehetetlen keserűség, nem a lázongó dac, nem a heroikus égreörés, a titáni Istennel perlés, nem is valami ossziáni hős melankólia. Ez más nemzetek himnuszaiiban mind elképzelhető, többé-kevésbé mind meg is van, *de akit a debreceni Kollégium lelke készített el a magyar Himnusz írására, annak a művészetében ez nem lehet meg, ott egyéb van: imádság.* Imádság, magyar fésüveim! Két esztendő múlva már a Himnusznak a zenéje is 100 éves lesz és a Himnusz zenéjének keletkezéséről, a német nevű, de mélységesen magyar lelkű Erkelnek a saját emlékezéséből tudjuk azt a történetet, hogy nem akart pályázni a Bartay András, a Nemzeti Zenede igazgatója által kiírt pályázatra, amely 20 aranyat tűzött ki a Himnusz megzenésítésére. Bartay azonban mindenáron azon volt, hogy Erkel pályázzék és amikor ő mégsem akart kötélnék állni, Bartay egyszerűen odaültette a zongora mellé, rázárta az ajtót, mondván: „Innen ki nem jössz, míg meg

nem csinálsz!” Erkel egyedül maradván, leült a zongora mellé, és abban a pillanatban eszébe jutott, hogy volt neki Pozsonyban egy szintén német nevű, de magyar szívű zenetanára, Klein Henriknek hívták, aki annak idején azt mondta neki: „Fiam, ha zenét komponálsz, legelőször mindig a harangok zendüljenek meg a lelkedben!” Amikor eszébe jutott az ő öreg tanára mondása, Erkel lelkében elkezdtek zúgni a pozsonyi harangok és egy óra alatt megvolt a Himnusz zenéje. Nem olyan-é ez az első ütemről az utolsóig, mint egy fenséges harangzúgás? *De nemcsak a zene hasonlósága a harangzúgáshoz, hanem a szöveg is.* Kölcseynek is harangszó zúgott a lelkében. Kölcsey még hallotta megrepedelőül a nagy tűzvész (1802.) előtt a Hortobágyig kihangzó zengésével a debreceni öreg Rákóczi harangot. Ennek és a diákokat mindennapi imára hívó kollégiumi kisharangnak összezendüléséből született meg a Himnusz örök imádsága: *Tehetetlenek vagyunk Uram, végére értünk minden erőnknek, megérdemeljük amit kaptunk, de Te szánj meg, mert Te még szánhatsz. Te nem hibá hoztál bennünket idáig, Te nem hibá adtad nekünk ezt a sorsot, Neked még célod van ezzel a nemzettel:*

Szánd meg Isten a magyart,
Kit vészek hányának.
Nyujts feléje védő kart

Tengerén kínjának.
Balsors akit régen tép,
Hozz rá víg esztendői,
Megbűnhötte már e nép
A multat s jövőndőt.

Testvéreim, ezt a csodálatos magyar imádkozót, ezt a mi nagy — igazán majdnem azt lehet mondani, — nemzeti prófétánkat érdekes módon és a minden felekezeti teológusoknak néha kissé sajátos egyoldalúságára jellemzően mindenik nagy magyar keresztyén egyházból illették már azzal a váddal, hogy teológiailag elhibázta a Hymnusz első és utolsó strófáját. Nem lehet olyan mondani bibliai és hitvallási alapon, hogy „megbűnhötte már e nép a multat s jövőndőt.” Nem lehet semmiféle keresztyén tanítás szerint a jövőndőt megbűnhödni, csak a multat. Amde ez nem igazságos megjegyzés. Az igazán buzgón és mélyen imádkozó lelket mindig *egészében* kell nézni és nem szabad fennakadni *egyes* kiszakított szavain. Jól járnánk mi, ha ilyen szórágással vennők pl. magának Krisztus Úrnaknak igéit:

„Ha a te jobb szemed megbotránkoztat, vágd ki.”

„Ha a te jobb kezed megbotránkoztat, vágd le.” (Máté 5:27—30.) Vajjon volna-e közöttünk még olyan egyén, akinek volna jobb keze, meg jobb szeme, ha betű szerint tartoznánk értelmezni

ezeket az igéket? Nem jelent egyebet az, hogy „megbűnhötte már e nép a multat s jövőndőt” csak azt, hogy „Vigasztaljátok, vigasztaljátok népemet, így szól Istenetek! Szóljatok szívehez, hogy vége van nyomorúságának, hogy bűne megbocsátatott, hiszen kétszeresen sújtotta őt az Úr keze minden bűneiért!” Testvéreim, amit elmondtam, a Bibliában van, a babiloni fogságbeli Ézsaiás próféta írta le ezeket a felséges, szívgyógyító igéket. (40:1—2.) „Kétszeresen sújtotta őt az Úr keze minden bűneiért.” Vajjon nem ugyanezt jelenti ez, amit az, hogy „megbűnhötte már e nép, a multat s jövőndőt”? Nem próféta lélek vezette-e Kőlcsejt akkor, amikor leírta ezeket a szavakat és vajjon nem valami csodálatos visszhang tulajdonképpen a mi örök magyar nemzeti imádságunk arra a szóra, amely a babiloni próféta ajkain kél és amelyet továbbadnak a XVI. század bibliás reformátorai, továbbadja a magyar Szegedi Kis István, a legtöbbet szenvedett, a legtöbb megalázást tűrt, pedig a legtudósabb magyar reformátor, aki bármely külföldi egyetem katedráján számot tett volna, és aki inkább itthon szenvedett az ő magyar népével és vele együtt zokogta örök-szép siralmát:

Szánja az Úristen hiveinek romlását,
Az ő fiainak, leányinak rablását,
Noha most ellőri, de el nem szenved

Nagy szidalom vallását.
 Kegyeimes az Isten, nem ver örökké minket,
 Egy szempillantásig hagyott most csak el minket,
 De örökkévaló irgalmasságából
 Ismét felemel minket.

Szegedi Kis István, a bujdosó reformátor és
 Kőlcsey Ferenc, az árva fiú, — akinek megma-
 radt fejszeméből ömlik a könny, amikor nemzete
 multján és kínzó rabságán elmereng — így ta-
 lálnak egymásra a debreceni Kollégiumban és így
 születik meg ebből a találkozásból a Himnusz.

Valahányszor a Himnuszt énekeljük, gon-
 doljunk mindig egy kicsit, — de vallásfelekezeti
 különbség nélkül, mert itt éteri magasságban va-
 gyunk minden vallási differencia felett — a deb-
 receni Kollégiumra is: legyünk hálásak iránta,
 szeressük multjáért, segítsük jelenében, imádkoz-
 zunk jövődjéért!

A gyorsírást végezték: Szóts Margit és Fe-
 jér Miklósné, a Szatmári Kereskedelmi Bank R.-T.
 tisztviselőnői.